

Knjiga je nezaobilazna za svakoga tko se bavi prirodom naglasaka ili fonologijom srpsko-hrvatskoga jezika. Pretežno autoričina fonološka orijentacija objašnjava nedostatak detaljnijih prikaza mjernih podataka (shema, dijagrama), odnosno, čvršće povezanosti upotrebljivanih kategorija opisa (uzlazno, silazno, neuzlazno, nesilazno) s mjernim podacima. Realizacija fonološki relevantnih elemenata uvijek se odvija simultano u više dimenzija tako da je svako pojednostavljenje svojevrsno nasilje. Djelomično povezivanje s objektivnim mjerenjima (fokusiranje pažnje na jedan od faktora koji se istovremeno pojavljuju u realizaciji naglasaka) vodi tomu da teorija zapravo, u bitnomu ostaje konstrukt.

Jura Bakran

NAŠA PREZIMENA I IMENA

Petar Šimunović, Naša prezimena – porijeklo, značenje, rasprostranjenost, NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1985.

Etimologija je lingvistička disciplina koja u zainteresiranosti širih slojeva ima visoko mjesto. Ljudi se često pitaju: što izvorno znači ova riječ, ovo ime, a posebno što znači moje ime, moje prezime, ime mog mjesta. Toj posebnoj radoznalosti nastojao je udovoljiti Petar Šimunović svojim člancima koje je objavljivao u časopisu Forum i sada ih skupio u knjigu uvrstivši u nju i neke onomastičke članke iz drugih publikacija.

Kad uzmemo u ruku knjigu s navedenim naslovom, odmah pomisljamo da znamo što ćemo u njoj naći. Međutim kad je počnemo čitati, vidjet ćemo da smo se prevarili. Srećom u dobrom smislu. U knjizi ćemo naći više nego što naslov obećava. Budući da su naša prezimena najuže i najčešće povezana s imenima –

nastajala su od imena tvorbom raznim sufiksima ili neposrednim poprezimnjanjem – u knjizi se često tumače i naša imena tako da bi naslov bio adekvatniji da su se u njemu našla i imena, to više što je u knjigu unesen i članak Pomodna osobna imena i njihovo ponašanje u jeziku (objavljen u XII. godištu Jezika). Dakako, imena je manje jer je od jednoga imena izvedeno više prezimena, a sva naša prezimena i nisu izvedena od imena, dobar ih je dio izveden od nadimaka, zatim od zanimanja, među njima su upravo naša najčešća prezimena: *Kovačević, Kovačić, Kovač, Lončarević, Lončar, Kolar, Kolarić...* Četvrta je skupina etnonimskoga, etničkoga postanja: *Arnautović, Bugarčić, Mađžar, Mađarević, Bosanac, Bosnić, Moslavac, Međimurec, Sremec, Duvnjak...*

Jedno etnonimsko prezime (prezime postalo od imena naroda) naročito privlači našu pozornost zbog toga što ga je autor iskoristio i za dalekosežan zaključak danas veoma važan kao posredan dokaz da su i Slavonci bili Hrvati, a ne samo „katolici srpskohrvatskog jezika”. Naime naše najbrojnije prezime Horvat s inačicama *Horvatić, Horvatin, Hrvatinić, Horvatek...* nastalo je od etnonima *Hrvat*. To bi za autorovu temu bilo dovoljno. Međutim on ide dalje od toga pa nam odgovara na pitanje je li zbog toga što u Panonskoj Hrvatskoj nije bilo potvrđeno hrvatsko ime taj puk bio bezimen i je li kod njega samoga bila nerazvijena svijest o pripadnosti hrvatskomu etnosu. Šimunović kaže:

„Očituje se, dakle, činjenica u vezi s potvrđama hrvatskog imena komplementarnog značenja. Na hrvatskom jugu, gdje se začinje hrvatska državnost, i gdje nastaju prvi hrvatski spomenici, hrvatsko je ime rano i obilato zasvjedočeno. Ondje i nije bilo potrebe nastanka prezimena etnonimskog postanja (tipa *Hrvat*), pa ga uglav-

nom i nema. Nasuprot tome, u sjevernoj Hrvatskoj, gdje narodno ime nije potvrđeno, nastaju rano najbrojnija prezimena *Horvat*, i druga u vezi s njim, kao osvjeđočenje pripadnosti njihovih nositelja hrvatskoj etniji i u očima njihovih sjevernih susjeda, koji su obliku prezimena *Horvat* dali svoj jezični biljeg, a nad njegovim nositeljima imali višestoljetnu političku i crkvenu upravu.” (Str. 311.)

Već je zbog te spoznaje knjiga zavrijedila da je s posebnom pozornosti uzmemo u ruku.

Brojna su i prezimena kojima je u osnovi ime mjesta (ekonim) i zato P. Šimunović često tumači i imena mjesta. Kako su mnoga mjesta dobila ime po prezimenima, to opet evo prilike da se govori i o imenima mjesta, a kako se autor i s drugih povoda zalijeće u tumačenje imena mjesta, to će svatko tko posegne za ovom knjigom naći mnogo više nego naslov kazuje. Svakako da je to vrijednost i prednost ove knjige jer sada s tih područja imamo vrlo malo, negdje gotovo i ništa kao cjelinu, i ono što imamo može se nadmašiti, pa će biti lijepo nađe li autor vremena i snage da u budućnosti ovu knjigu razgrana u tri: naša osobna imena, naša prezimena, naša imena mjesta. Dok toga nemamo, dobro je što je knjiga nabijena najrazličitijim podacima. Tako će svatko tko je pročitati biti obogaćen mnogim spoznajama pa i onaj koji u njoj ne nađe ono što će prvenstveno tražiti: tumačenje postanka svoga prezimena. U tom pogledu bit će mnogo razočaranih jer u knjizi nisu obrađena sva naša prezimena, nego samo ona koja je P. Šimunović objasnio u časopisu Fokus, a tamo ih je najviše objašnjavao prema pitanjima čitatelja. Valja dakle potaći autora da nastavi ići zanimljivim i plodnim putem kojim je krenuo pa da jednom obuhvati sva prezimena koja

se nalaze u knjizi Leksik prezimena SR Hrvatske. Dakako koliko to može jer je etimologija prezimena veoma težak posao, što autor više puta naglašava. Tumačeći prezime Palavršić kaže: „To me rijetko prezime mnogo namučilo.” Ova se knjiga glatko čita jer je glatko napisana, ali samo onaj koji se okušao u sličnim poslovima znade koliko ovakva glatkoća stoji znanja, truda, traženja i lutanja. Zato katkada u problematičnijim slučajevima iz opreza kaže da iznosi samo kako je neko prezime moglo nastati, a ne kako je i nastalo. Ipak često pobija netočna mišljenja, a pogotovu pučke etimologije pa kazuje kako neko prezime nije nastalo ili nije moglo nastati, npr. da *Škopljanac* nije nastalo ni od mak. Skopje ni od glagola škopiti, nego od Uskoplja, starijega naziva za Bugojno.

Iznenadit ćemo se kad saznamo da su i veoma različita prezimena kao *Domić*, *Dominković*, *Dumičić*, *Duminčić*, *Dinčić*, *Dinković*, *Minčić*, *Menac*, *Menčetić* nastala od istoga imena, *Dominicus* 'Gospodu odan' (Gospodnji).

Čitanje ove knjige proširit će nam jezično znanje pa ćemo i sami moći odgovoriti naša prezimena, ne samo ona koja su nam odmah jasna kao što su *Ivanović*, *Petrović*, *Pavlović*, *Marković*..., nego i ona na koja i nismo pomišljali kako su postala jer smo ih dosad doživljavali samo kao prezimena iako je inače očito kako su postala jer su etimološki prozirna kao što su prezimena *Vodopivec*, *Muhoberac*, *Krivokapić*, *Plečaš*, *Grbić*, *Opačić*...

Usput ćemo steći još mnoga znanja jer je autor u svoja izlaganja upleo prilično spoznaja koje proširuju opća lingvistička znanja, a dobrim dijelom i jezičnu kulturu uopće pa je knjiga s pravom zaslužila da na nju upozorimo i čitatelje Jezika.

Dakako u ovakvu raznovrsnom obilju ima i slabijih strana. Mnogi autori koji izdaju članke u knjigama ne misle dovoljno da samo skupljeni članci u korice jedne knjige nisu knjiga u pravom smislu, da se od knjige traži mnogo više. Petar je Šimunović mislio na to, ali se vidi da nije uložio dovoljno truda da takva knjiga bude knjigom koliko se najviše može. Ostavio je neadekvatne naslove, nije dovoljno pazio na raspored članaka, napravio je registar, što je dobro, potrebno i korisno, ali nije dobro što nije dovoljno pažljivo ni sustavno.

Autor je u prvom redu želio zadovoljiti čitateljsku radoznalost, i to u jednom zamahu što više pa često navodi niz po čemu srodnih i istovrsnih prezimena ne pazeći jesu li zaista sva istovrsna, a bez dovoljno tumačenja neka neće čitateljima biti jasna, a poneko ni stručnijem čitatelju. Tako *Mađer* neće pripadati nizu *Mađar, Mađzar, Ugrin, Vogrin, Vogrinc...* jer je to od novogrčkoga *mageros* 'kuhar', *Tesla* se triput spominje, a nijedanput da je od *tesla* (vrsta sjekire) pa će samo rijetkima biti jasno, *Pištučić* samo onima koji u svom govoru imaju *pištula* 'epistola, poslanica', a to je manji dio čitatelja, *Letica* nije jasno bez objašnjenja da je to od rijetkoga imena *Let, Leto*, ja ga dosad nigdje nisam sreo. Ja znam što znači *Bezjak* jer sam na fakultetu naučio da *bezjak* znači naziv za hrvatske kajkavce između Drave i Save i naziv starosjedilaca Hrvata čakavaca u Istri, ali kako će to znati čitatelji kad u knjizi nije rečeno. Za *Bakmaz, Kirac* i *Polanščak* nisam ni ja siguran da bih mogao odgovoriti bez posebnoga odgonetavanja. Sva prezimena

koja se u knjizi navode trebalo je tako navesti da svima čitateljima bude jasno što znače ili reći da se još ne zna što znače ili ih u knjizi ne navoditi. Neke nejasnoće proizlaze i odatle što autor nije dovoljno pazio na razliku između osnovne, sufiksa i završetka riječi. Moramo razumjeti autora kad kaže: „Morao sam se u izlaganju često svjesno zaustavljati ondje gdje bi detaljnija lingvistička tumačenja postala teško čitljiva”, ali tako da granica zaustavljanja stručnjaku bude jasna, a nestručnjaku da bude omogućen sigurniji prijelaz na stručnija djela. Razumljivo je što je autor izbjegavao pozivanja na stručnu literaturu, ali bi na kraju knjige osnovna literatura mnogima ipak dobro došla.

Ne kazujem to da umanjim autorove zasluge, nego da njemu i drugima pojačam stručnu opreznost jer i savjestan autor pišući za šire slojeve lako se može opustiti pa zapasti u nepotrebne pogreške, mnogih i bez toga mora biti, jer ljudi smo.

Na kraju valja naglasiti da svaki prigovor iščekava pred radošću što smo dobili tu knjigu. Mislim da neće biti ni jednoga čitatelja, od domaćice do lingvističkoga stručnjaka koji bi pročitao knjigu, a da ne bi bio obogaćen, i to višestruko. Kad pri tome pomislimo na napore koji su ga stajali da nam iznese to što je rekao, tada će naše zadovoljstvo biti još veće. Jer etimološka su istraživanja jedna od najmučnijih lingvističkih područja. Zato su veoma rijetki naši slavisti koji se njime bave. A kad znamo da to nije jedino Šimunićevo područje, prema navedenoj bilješci o autoru čak ni glavno, tada ćemo pozitivnim rezultatima biti još i zadovoljniji.

Stjepan Babić